

Nota voor directie n.a.v. vraagstuk betreffende roofoorkunst en publiekswerking in de nieuwe tentoonstelling.

Met de op handen zijn nieuwe tentoonstelling in ons museum, waarbij een gedeelte van onze collectie is tentoongesteld is mij vanuit de directie de volgende vraag gesteld die relatie houdt met de publiekswerking. De vraag heeft betrekking op het deel van de collectie waarvan we vermoeden, en soms ook zeker weten, dat het om roofoorkunst gaat.

De vraag: focussen we ook op dit delicate thema, of is het bv. beter om hier in een volgende tentoonstelling expliciet aandacht aan te besteden en dit nu even zo te laten?

In de vraagstelling valt me allereerst het volgende op. We zijn als museum op de hoogte van het feit dat sommige stukken roofoorkunst zijn. In de te maken keuze staan we voor de mogelijkheid om er geen (of minder) aandacht aan te besteden en daarmee het verhaal en de context te negeren. Of we staan voor de keuze om het verhaal en de context wel te benoemen en naar voren te brengen en daarmee bewustzijn in de delicate kwestie te tonen en ontwikkelen. Je zou kunnen vragen: moet de bezoeker nu al met deze verhalen worden geconfronteerd, wanneer dit niet het hoofdthema is? Mijn antwoord hierop is: ja, want wanneer dan wel? Nu tonen we het werk tenslotte.

Kijkend vanuit de museumdefinitie, zoals ICOM (ICOM, 2019) deze beschrijft, hebben wij als museum niet alleen een rol als conservator. Of om het wat stelliger te zeggen: we zijn als museum geen vrieskist met bewaarlabels. We dienen ook het werk te tonen en erover te informeren. De onderliggende vraag is; geven we alle informatie die we zouden kunnen achterhalen? Beschouwen we het werk vanuit de meerdere perspectieven? In de museumdefinitie komt nog een belangrijk aspect naar voren dat mijn advies zal onderbouwen. Er wordt namelijk aangegeven dat het ook de taak is van de musea om participatief en transparant te zijn en tevens in actief partnerschap met en voor diverse gemeenschappen inzichten in de wereld te verzamelen, onderzoeken, bewaren en interpreteren. Om op deze wijze bij te dragen aan de menselijke waardigheid, sociale rechtvaardigheid en wereldwijde gelijkheid.

Bovenstaande gegevens kennende pleit ik ervoor om expliciet ook aandacht te geven aan het verhaal, het onderzoek en de verschillende interpretaties rondom de roofoorkunst. We kunnen, en willen, niet ontkennen dat we het verleden kennen, dan zullen we ook omtrent deze kennis moeten handelen. Naast het zakelijke feit dat het dus ook een taak voor het museum is. Allicht raakt het hoofdthema dan verstrooid, maar is dan niet juist wat ook mede de achtergrond van deze werken is? Zijn deze werken, in het huidige tijdsbeeld, nog wel te koppelen aan slechts één thema? De werken kennen een meervoudige betekenis, die in beweging blijft, waarbij het interculturele aspect een belangrijk onderdeel is.

Naast dit advies zouden we nog meer handelingen moeten doen om het 'delicate thema' zo bewust mogelijk ten toon te stellen. Zoals Edward Saïd (Saïd, 2020, pp. 11) beschrijft is de aanwezige kennis die wij hebben verzameld allereerst kennis die verzameld is vanuit een Westerse, eurocentristische, blik. In onze kennis over het werk is nauwelijks het perspectief van de ander meegenomen. Dit meervoudige perspectief dienen we te tonen, waarmee we een poging doen ons bewustzijn over de werken in volledigheid te tonen.

We leven in een pluralistische samenleving, zoals Gerrit van Roekel aangeeft. Laten we hier niet handelingsverlegen zijn, maar juist de aandacht hebben voor de diversiteit en ook cultuursensitief zijn (*Buro Balans*, 2017).

Vanuit deze perspectieven stel ik voor om 'de ander' - maar eigenlijk moet hier staan 'de anderen', want zo divers zijn de verhalen - te betrekken in het 'delicate thema'. 'De anderen' zijn hierbij tweeledig, want deze 'anderen' zijn zowel tijd als plaats gebonden. Wat betekent dat er bij sommige werken onderzoek zal moeten worden gedaan, in gelijkwaardige samenwerking met de 'anderen', naar het verleden.

Aansluitend bij de aspecten tijd en plaats wil ik nog enkele opmerkingen maken. In het verleden heeft het museum, vanuit de toenmalige tijdsgeest, de kolonisatie als achtergrond en de conserverende rol, teksten geschreven bij werken waarbij de toenmalige woordkeuze inmiddels meer beladen is. Aansluitend bij Wayne Modest (Modest & Lelijveld, z.d.) pleit ik om kritisch naar onze begeleidende teksten (van catalogus

Nota voor directie n.a.v. vraagstuk betreffende roofofstal en publiekswerking in de nieuwe tentoonstelling.

tot en met de audiotour) te kijken. De gekozen woorden geven namelijk de positie weer van degene die het werk tentoonstelt. En hierin zit meteen de crux van dit probleem. Ik als publieksmedewerker ben hierin een witte medewerker en man. Mijn perspectief zal altijd een gekleurd perspectief zijn, ondanks dat ik vanuit mijn theaterachtergrond echt mijn best kan doen mij in te leven en in te voelen. Mijn voorstel is dan ook om voor de begeleidende teksten contact te zoeken met musea uit de landen van herkomst, familie van voormalig eigenaren en ook de bijbehorende mensen uit de cultuur; om hen een evenredig deel van de teksten te laten schrijven of vertellen. Zo kunnen de teksten in samenspraak tot een samenhangend, of contrasterend (afhankelijk van het werk), geheel komen. Op deze wijze wil ik beide perspectieven tonen en de gekozen woorden in samenspraak, vanuit vooral ook een luisterend perspectief, met de gemeenschap kiezen.

Ook wil ik kritisch kijken naar de titels en beschrijvingen van de kunstenaars bij de werken, wederom wil ik ook een groot deel van het eigenaarschap van de beschrijvingen bij de gemeenschap leggen. In woorden doen ertoe (Modest & Lelijveld, z.d.), waaraan meerdere musea die te maken hebben met een koloniaal verleden in hun collectie hebben meegeschreven, staat ook het vraagstuk beschreven wie je in de tentoonstelling wilt representeren. Kijkend naar het verschil hoe 'Westerse' kunst in ons museum beschreven wordt ten opzichte van onze 'Niet-westerse' kunst is het opvallend dat de 'Westerse' kunst wordt vermeld met de naam van de kunstenaar en daarna de jaartallen en het geboorteland (Picasso, 1881-1973, Spanje - schilderij) ten opzichte van onze 'Niet-Westerse' werken waarbij we veelal alleen het land of de streek van herkomst vermelden (Zuidelijk Afrika, 1850-1900 – beeld van een man). Naast dat in de laatste beschrijving de naam van kunstenaar niet wordt genoemd, wordt ook niet genoemd dat de kunstenaar onbekend is en tot welke cultuur of stroming het werk behoort. Deze beschrijvingen zou ik graag gelijkvormig weergeven. Daarnaast zou ik pleiten om bij alle beschrijvingen in beeld ook de plaats van herkomst weer te geven, want van Spanje weten we heel goed waar het ligt, maar van specifieke plekken in Afrika weten we dat veelal minder goed.

Laten we, zoals Yinka Shonibare (Shonibare, z.d.) in zijn werk 'scramble for Africa' laat zien, niet over de achtergrond, het perspectief en het verhaal van het werk praten, maar proberen zoveel mogelijk in gesprek te gaan over en met deze achtergrond, het verhaal en het werk. Laten we de eigenaar van het werk niet 'onthoofden'.

Zijn er dan geen risico's wanneer we dit gesprek aangaan met de achtergrond van de werken? Jawel, we gaan een spanningsveld betreden waarin we fouten gaan maken en dit kan negatief afstralen op onze organisatie, daarnaast kan het zelfs voorkomen dat de oorspronkelijke nakomelingen van eigenaren of culturen het werk eventueel terug zouden willen. Mijn advies in dat laatste is ons daarbij aan te sluiten bij het advies dat aan de minister is gegeven

(Museumtijdschrift B.V., z.d.) en de werken dan onvoorwaardelijk terug te geven en de gevolgen hiervan te accepteren. Allicht dat we in de toekomst, wanneer ons bewustzijn verder is gegroeid, dit zelfs vanuit een actieve rol kunnen gaan doen. Dat is een vraagstuk voor later. Het lijkt me in de collectie hoe dan ook moeite waard om, wanneer het werk is teruggegeven, dit ook te vermelden en de eventuele uitkomsten en gevolgen ervan ook te vermelden. Mijn advies aansluitend bij het risico op fouten is om duidelijk in de communicatie te vermelden dat we zoekende zijn, maar ons bewustzijn van het verleden niet willen ontkennen. Het lijkt mij waardevol om uit deze kramp te komen en zo veel als mogelijk het volledige verhaal te vertellen.

Ter afsluiting wil ik graag vanuit deze gedachte en aandachtspunten met elkaar in gesprek om in de tentoonstelling aan het begin duidelijk te maken dat we bij sommige werken nog zoekende zijn naar meerdere perspectieven vanuit de achtergrond van de werken en dat we dit doen met, vanuit overleg en onderzoek, de oorspronkelijke eigenaren of culturen. Deze onderzoekende rol wil ik aanzwengelen om daarna met de 'anderen' aan te gaan. Daarbij lijkt het me goed om bij de tentoonstelling aan te geven in welke fase dit onderzoek zich bevindt per werk, zodat in ieder geval ook duidelijk is waarom bij het ene werk

Nota voor directie n.a.v. vraagstuk betreffende roofkunst en publiekswerking in de nieuwe tentoonstelling.

de context completer is dan bij het andere werk. Laten we de 'delicate' kwestie aangaan en ons de vraag stellen: wie of wat representeren we en wie willen we zijn?

Nota voor directie n.a.v. vraagstuk betreffende roofkunst en publiekswerking in de nieuwe tentoonstelling.

Bronnen:

Buro Balans (2017, 22 februari). Buro Balans. <https://buro-balans.nl/wat-we-bieden/>

ICOM. (2019, 27 mei). *Creating the new museum definition: over 250 proposals to check out!*

<https://icom.museum/en/news/the-museum-definition-the-backbone-of-icom/>

Modest, W., & Lelijveld, R. (z.d.). *Woorden doen ertoe*. dit is een uitgave van Tropenmuseum, Afrikamuseum, Museum Volkenkunde, Wereldmuseum.

Museumtijdschrift B.V. (z.d.). *Advies aan minister: koloniale “roofkunst” onvoorwaardelijk teruggeven*. Museumtijdschrift. Geraadpleegd op 5 maart 2020, van <https://museumtijdschrift.nl/nieuws/advies-aan-minister-koloniale-roofkunst-onvoorwaardelijk-teruggeven/>

Said, E. W. (2020). *Orientalism*. Penguin Classics.

Shonibare, Y. (z.d.). *Scramble for Africa* [Foto van beeldend werk]. Arthur.io. <https://arthur.io/img/art/00017344a81066bbb/yinka-shonibare/scramble-for-africa/large/yinka-shonibare--scramble-for-africa.jpg>